

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา
 - 1.1 แนวคิดและความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 1.3 วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 1.4 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 1.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
2. ทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล
 - 2.1 ความหมายของการศึกษาทางไกล
 - 2.2 ทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล
 - 2.3 การจำแนกเนื้อหาทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล
3. หน่วยสารสนเทศการศึกษาทางไกล สำนักบรรณสารสนเทศ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การวิเคราะห์เนื้อหา

1.1 แนวคิดและความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีการวิจัยที่ใช้ในสาขาต่าง ๆ มานาน โดยเฉพาะในสาขาวิชาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น สื่อสารมวลชน ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา และการศึกษา จากหลักฐานพบว่าวิธีการวิเคราะห์เนื้อหามีพัฒนาการมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อนักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกันใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิจัยเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อโฆษณาที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน (Lawrence W. Neuman, 2000 อ้างถึงใน อภิรดี เกตุคณิน, 2551) โดยเฉพาะ โฆษณาชวนเชื่อซึ่งชาวอเมริกันให้ความสนใจ และได้รับการวิเคราะห์อย่างมีแบบแผน ภายใต้หัวข้อ ใคร พูดว่าอะไรกับใคร และผลเป็นอย่างไร งานวิเคราะห์เนื้อหา ด้านสื่อสารมวลชนจึงถือเป็นจุดกำเนิดของการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏตามเอกสาร สิ่งพิมพ์ ประเภท หนังสือพิมพ์ วารสาร หรือ เนื้อหาที่มีการถ่ายทอดทางอากาศ ต่อมาเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาได้ขยายขอบข่ายไปยังสื่องานเขียนในรูปแบบ บทความ เรียงความ จดหมายเหตุ รวมทั้งเป็นเทคนิควิจัยที่มีการนำไปใช้ในสาขาวิชาอื่น ๆ รวมทั้งการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

1.1.2 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา นักวิชาการให้นิยามการวิเคราะห์เนื้อหาไว้หลากหลาย ดังนี้

ลอว์เรนซ์ ดับเบิลยู นิวแมน (Lawrence W. Neuman, 2000 อ้างถึงใน อภินิติ เกียรติมนต์, 2551) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า คือ วิธีการตรวจสอบข้อมูลหรือเนื้อหาในรูปแบบการเขียน หรือ สัญลักษณ์ในวัสดุ เช่น รูปภาพ ภาพยนตร์ เนื้อเพลง ฯลฯ

คลอส คลิปเพินดอร์ฟ (Klaus Krippendorff, 2004 อ้างถึงใน อภินิติ เกียรติมนต์, 2551) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นเทคนิควิธีการวิจัยที่สร้างเนื้อหาหรือข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ และมีข้อสรุปที่มีความเที่ยงตรงจากเนื้อหาไปสู่บริบทของเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์

พจนานุกรมบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (Reitz, 2004) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่าเป็นวิธีการวิเคราะห์สารที่มีความชัดเจนและแน่นอนทั้งกระบวนการดำเนินงานและตัวเนื้อหาสาระในการสื่อสาร ตลอดจนการจัดประเภทกลุ่ม และการประเมินคุณค่าความสำคัญของแนวคิด สัญลักษณ์และแก่นของเรื่องด้วยการตรวจสอบจากวัตถุประสงค์และรายละเอียดจากหลักฐานที่มีอยู่

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2530) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการวิจัยเอกสารแบบหนึ่งที่มีลักษณะเป็นการสำรวจเชิงวิเคราะห์ เป็นเทคนิคในการศึกษาวิเคราะห์ บันทึก เอกสาร ข่าวสารอย่างมีระบบ และมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงปริมาณ การเน้นหรือความถี่ในการสื่อความหมาย เช่น การโน้มน้าวใจ ลีลาการเขียน การเปลี่ยนแปลงเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา โดยผู้วิจัยจะแยกเนื้อหาออกเป็นกลุ่มและประเมินเนื้อหาตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น

ชลธิชา สุทธินิรันดร์กุล (2545) สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาทางสารสนเทศศาสตร์ว่าเป็นเทคนิคการวิจัยสำรวจ วิเคราะห์คำ วลี หรือแนวคิด บรรยายสาระ จัดหมวดหมู่สัญลักษณ์ตามเกณฑ์ที่กำหนดและหาข้อสรุปจากเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้บันทึกอย่างละเอียด เป็นระบบ และเที่ยงตรง โดยใช้การพิจารณาตัดสินของผู้วิจัยแต่เพียงอย่างเดียว

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีการที่ใช้วิเคราะห์เนื้อหาของสาร ปรากฏครั้งแรกในงานสื่อสารมวลชนเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสื่อโฆษณา ต่อมามีการนำเทคนิคการวิเคราะห์มาใช้กับสื่อประเภทอื่นและการวิเคราะห์เนื้อหาสาขาอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงปริมาณ การเน้นหรือความถี่ในการสื่อความหมาย การโน้มน้าว ขอบเขตเนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหาผู้วิจัยต้องระบุวัตถุประสงค์ ที่ต้องการวิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะเนื้อหาวัสดุหรือสื่อ ออกเป็นกลุ่ม หมวดหมู่ จากนั้นสร้างหรือกำหนดเกณฑ์เพื่อวิเคราะห์ บันทึกรายละเอียดข้อมูลส่วนต่างๆ เพื่อวิเคราะห์คำ วลี หรือแนวคิด บรรยายสาระ ตามเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อหาข้อสรุปของเนื้อหาจากวัสดุหรือสื่อที่นำมาวิเคราะห์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ด้านเนื้อหาของสาร ด้านผู้ส่งสารและด้านผู้รับสาร (Bernard Berelson, 1971 อ้างถึงใน อภินิธิ เกียรติมณี, 2551; ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530; ชลทิวา สุทธินิรันดรกุล, 2545) ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ด้านเนื้อหาของสารครอบคลุมการศึกษาพัฒนาการและแนวโน้มของเนื้อหา ตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดและตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับมาตรฐานที่กำหนด ศึกษาความแตกต่างของเนื้อหาเรื่องเดียวกันในประเภทต่าง ๆ ประเมินความน่าอ่าน ลักษณะวิธีการนำเสนอเนื้อหา

2) วัตถุประสงค์ด้านผู้ส่งสารครอบคลุมการระบุเป้าหมายและลักษณะผู้ส่งสาร ศึกษาความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร และตรวจสอบสภาพทางจิตวิทยาของผู้ส่งสาร

3) วัตถุประสงค์ผู้รับสารครอบคลุมการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร ศึกษาความสนใจและค่านิยม

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ (ชลทิวา สุทธินิรันดรกุล, 2545) ดังนี้

1) ศึกษาเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศและศึกษาแนวโน้มของเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2) วิเคราะห์พัฒนาการของทรัพยากรสารสนเทศ

3) ศึกษาเนื้อหาและวิธีการนำเสนอเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะชื่อ หรือเฉพาะเล่ม

4) ประเมินความน่าอ่านของทรัพยากรสารสนเทศ

1.3 วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน (Krippendorff, 1980 อ้างถึงใน ชลทิวา สุทธินิรันดรกุล, 2545) ดังนี้

3.1 การกำหนดกรอบแนวคิดของการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดแนวคิดการวิเคราะห์ เป็นแนวทางให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการวิเคราะห์และเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1) ข้อมูล หมายถึง สื่อที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ บทความวารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ เป็นต้น สื่อมัลติมีเดีย หรือสื่อโสตทัศน เช่น ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ เป็นต้น และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ข้อมูลบนเว็บไซต์ เป็นต้น

2) ความรู้ของผู้วิเคราะห์ ผู้วิเคราะห์ต้องมีความรู้ในแหล่งข้อมูลที่วิเคราะห์

3) การหาข้อสรุป เป็นการหาข้อสรุปจากข้อมูลที่มีอยู่เชื่อมโยงกับบริบทของข้อมูล เป็นกระบวนการแปลงเนื้อหาให้มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ รหัส มาตรฐาน หรือแปลความหมาย ในสิ่งที่ผู้วิเคราะห์กำหนด การหาข้อสรุปของการวิเคราะห์เนื้อหา ต้องมีการสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับบริบทของข้อมูลและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4) ความตรง ข้อสรุปของการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีเหตุมีผล มีความสอดคล้องกัน เพื่อให้ข้อสรุปมีความน่าเชื่อถือ ดังนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาต้องระบुकุ่มประเภทของข้อมูลและเกณฑ์ที่สร้างขึ้นให้ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อื่นสามารถรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม และนำไปสู่ข้อสรุปที่ใกล้เคียงมีความสอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลกัน

3.2 การกำหนดรหัส เป็นกระบวนการทำให้เนื้อหาที่มีมาตรฐานเป็นรูปแบบเดียวกัน ข้อมูลจะมีการกำหนดเป็นรหัส จัดหมวดหมู่ หรือจัดกลุ่มประเภท และให้ความหมาย รายละเอียด และการสร้างเกณฑ์ เกณฑ์ในการพิจารณาทั่วไปมี 3 ประเด็น คือ การกำหนดนิยามกลุ่มประเภท การกำหนดหน่วยการวิเคราะห์และการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา มีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 การกำหนดนิยามกลุ่มประเภทหรือกลุ่มเนื้อหา มีขั้นตอนการดำเนินงาน เริ่มจากระบุความหมายหรือแจกแจงรายละเอียดของเนื้อหาอย่างชัดเจน กลุ่มเนื้อหาอาจจำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ สารและรูปแบบการนำเสนอ กลุ่มสารที่นิยมกำหนด ได้แก่ หัวข้อเรื่อง ทิศทาง มาตรฐาน และคุณค่า (พรทิพย์ ดีสมโชค, 2547) จากนั้นระบุตัวชี้วัด หรือครรชนี เพื่อเป็นตัวกำหนดว่าเนื้อหาดังกล่าวจัดอยู่ในกลุ่มประเภทใด หรือเป็นการให้นิยามเชิงปฏิบัติการคำที่ใช้เป็นตัวแทน ซึ่งคำที่ใช้เป็นตัวแทนที่ดี ควรเป็นคำที่สั้น กระชับ ได้ใจความและสื่อถึงแนวคิดของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ พอที่เป็นแนวทางให้ผู้กำหนดรหัสผู้อื่นสามารถพิจารณาตัดสิน หรือทำการวิเคราะห์และได้ผลสรุปใกล้เคียงกัน การกำหนดนิยามกลุ่มประเภท ทำให้หลายลักษณะ เช่น กำหนดตามหัวข้อวิชา หรือกำหนดตามมาตรฐาน เป็นต้น ในขั้นตอนนี้ ผู้วิเคราะห์อาจกำหนดดัชนีก่อนแล้วจึงสร้างกลุ่มประเภทก็ได้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530)

3.2.2 การกำหนดหน่วยการวิเคราะห์ แบ่งเป็นหน่วยบันทึก และหน่วยบริบท

1) หน่วยบันทึก เป็นส่วนเฉพาะของเนื้อหาที่นำไปจำแนกในกลุ่มประเภทที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย

- คำ เป็นหน่วยที่ใช้บันทึกคำแต่ละคำ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของคำ
- กลุ่มคำหรือวลี เป็นหน่วยที่ใช้บันทึกกลุ่มคำ จำนวน ชื่อเฉพาะ หรือคำที่มีหลากหลายสำนวน
- แนวเรื่องหรือแก่นเรื่อง เป็นหน่วยที่ใช้บันทึกแก่นเรื่อง ผู้วิเคราะห์อ่าน จับใจความของเนื้อหาและสรุปเป็นแก่นเรื่อง จากนั้นนำไปจำแนกตามกลุ่มประเภท หรือเกณฑ์ที่สร้างขึ้น
- ลักษณะบุคคล เป็นหน่วยที่ใช้บันทึกลักษณะบุคคลเพื่อจำแนกเข้ากลุ่มประเภทส่วนใหญ่เป็นการบันทึกนวนิยาย ตัวละคร หรือสื่อเพื่อความบันเทิง
- ประโยคหรือข้อความ ใช้ในการประเมินเนื้อหาโดยรวม
- รายการ ใช้ในการศึกษาลักษณะของหนังสือ บทความ ภาพยนตร์ หน่วยรายการเป็นหน่วยที่ใหญ่ ต้องมีคำอธิบายกลุ่มประเภทอย่างชัดเจน

2) หน่วยบริบท เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วิเคราะห์ต้องคำนึงถึงบริบทของข้อมูลที่ปรากฏ เนื่องจากเนื้อหาบางเรื่องไม่สามารถสรุปผลได้จากความถี่ของคำ ผู้วิเคราะห์ต้องค้นหาเนื้อหาจากข้อมูลในบริบท

3.2.3 การกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการวัดเชิงปริมาณที่ผู้วิเคราะห์ต้องกำหนดวิธีการ หลักเกณฑ์ ในการกำหนด เช่น ความถี่ เนื้อที่ เวลา

1.4 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งได้หลายประเภทตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย เครื่องมือที่เป็นที่รู้จักและนิยมใช้โดยทั่วไป ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบรายการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยประเภทการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา หรือการวิจัยเชิงประวัติ เชิงคุณภาพ เป็นแบบบันทึก และแบบวิเคราะห์เนื้อหา แบบบันทึกสร้างขึ้นเพื่อกรอกข้อมูลของสิ่งที่ต้องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ การศึกษาบางครั้งอาจต้องสร้างแบบวิเคราะห์อีก 1 ชิ้น เพื่อนำข้อมูลจากแบบบันทึกมาบันทึกลงเพื่อแจกแจงความถี่ แล้วนำไปคำนวณค่าสถิติที่ต้องการ ส่วนแบบวิเคราะห์ เป็นแบบที่นำเอาข้อมูลจากแบบบันทึกแต่ละแผ่นมากรอกลงอีกครั้งเพื่อการวิเคราะห์เชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพต่อไป

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีข้อควรพิจารณา 3 ประการ (ชลธิชา สุทธิ
นิรันดร์กุล, 2545) ดังนี้

1.4.1 ประเภทของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ส่วนใหญ่เป็นแบบบันทึกข้อมูล หรือ
แบบวิเคราะห์ข้อมูล ที่สร้างจากเกณฑ์ที่กำหนด มีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง
แบบบันทึก 1 ชุด จะใช้เก็บและวิเคราะห์เนื้อหา บทความ หนังสือ หรือเอกสาร 1 เล่ม

1.4.2 ส่วนประกอบของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล แบบบันทึกข้อมูล หรือแบบ
วิเคราะห์ข้อมูลมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ

1) ข้อมูลทางบรรณานุกรมของวัสดุ สื่อ หรือ เอกสารที่ต้องการวิเคราะห์ เช่น
ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง สถานที่จัดพิมพ์ ผู้จัดพิมพ์ ปีที่พิมพ์ เป็นต้น ข้อมูลทางบรรณานุกรมนี้จะแตกต่างกันไป
ตามประเภทและลักษณะของสื่อที่วิเคราะห์

2) ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นส่วนสำคัญของแบบบันทึก แบบ
วิเคราะห์ข้อมูล เกณฑ์การวิเคราะห์ขึ้นกับลักษณะเนื้อหาของแต่ละวิชา สาขา โดยจำแนกออกเป็นกลุ่ม
ประเภทหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย และระบุคำอธิบายในแต่ละกลุ่มประเภทอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถจำแนก
เนื้อหาแต่ละรายการลงในกลุ่มประเภทได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.4.3 ความเที่ยงตรงของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล การหาความเที่ยงตรงของ
เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเป็นการยืนยันความสมบูรณ์ของเครื่องมือที่จะใช้รวบรวมข้อมูลเพื่อไม่ให้
เกิดความผิดพลาด บิดเบือน หรือมีอคติในการเก็บรวบรวมข้อมูลนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์
เครื่องมือที่สร้างนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ แล้วนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง หรือ
ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้วิเคราะห์ลองใช้ เพื่อตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ว่ามีความใกล้เคียงกันหรือไม่ การหาความ
เที่ยงตรงของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล มีแนวทางในการพิจารณา 3 ประการ (อุทุมพร จามรมาน,
2531 ; Robert Philip Weber, 2004 อ้างถึงใน อภิรดี เกตุคณิน, 2551) ดังนี้

1) การหาความคงที่ เป็นการจัดเนื้อหาตามกลุ่มประเภทในแต่ละครั้งโดยมี
เงื่อนไขกำหนดชัดเจน ความไม่สม่ำเสมอในการจัดกลุ่ม เช่น ความไม่ชัดเจนของรหัสที่กำหนดไว้ ความ
กำกวมหรือไม่ชัดเจนของเนื้อหาสาระ ความรู้ในเนื้อหาและการตัดสินใจของผู้วิเคราะห์แต่ละคน เป็นต้น

2) การหาค่าความซ้ำ เป็นการจัดกลุ่มเนื้อหาของผู้วิเคราะห์แต่ละคนที่วิเคราะห์
เนื้อหาเรื่องเดียวกันให้ได้ผลลัพธ์ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน

3) การหาค่าความถูกต้อง เป็นการจัดกลุ่มเนื้อหาที่สอดคล้องกับมาตรฐานที่ได้

กำหนดซึ่งอาจเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ ผู้วิเคราะห์ใช้ค่าความถูกต้องในการจัดกลุ่มเนื้อหาและประเมินความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

1.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา มีประโยชน์หลากหลาย เชดส์คีย์ โฆวาสินี (2522 อ้างถึงใน อภากร ชาติโลหะ, 2545; ทวีป ศิริรัศมี, 2525 อ้างถึงใน พรทิพย์ คีสมโชค, 2547) พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2538) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ ดังนี้

1. ใช้ในการศึกษาพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มของเรื่องต่าง ๆ เพื่ออธิบายสภาพการณ์ในปัจจุบัน ความสนใจ หรือค่านิยมทางวัฒนธรรม
2. ใช้สำรวจจุดอ่อนต่างๆ ที่เกิดในการปฏิบัติงาน ความลำเอียง ทักษะคิด ความคิดเห็นที่สอดคล้องในการปฏิบัติงาน
3. ใช้ศึกษาเรื่องที่ต้องการสื่อสารทางหนังสือ บันทึกลง หรือ เอกสารในด้านสังคมศาสตร์
4. ใช้เป็นเทคนิควิธีในงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ทฤษฎีการสารสนเทศการศึกษาทางไกล

2.1 ความหมายของการศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกล (distance education) หรือการเรียนทางไกล (distance learning) เป็นวิธีการในการจัดการศึกษาวิธีหนึ่ง มีผู้ให้นิยามไว้หลากหลาย ในที่นี้จะขอยกนิยามที่เกี่ยวข้องกับการเรียนทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ดังนี้

โฮมเบิร์กและคีแมน (Holmberg, B. 1986 and Keegan, D. 1986 อ้างถึงใน สาคร บุญดาว, 2551) กล่าวว่า การศึกษาทางไกลเป็นรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างไปจากการสอนแบบปกติ เป็นการจัดการศึกษา คู่ขนานและเป็นส่วนประกอบของการศึกษาแบบปกติ

เมเจอร์และเลเวนเบิร์ก (Major, Howard and Levenburg, 1999 อ้างถึงใน สาคร บุญดาว, 2551) กล่าวว่า การศึกษาทางไกลปรากฏเมื่อผู้สอนและผู้เรียนไม่ได้อยู่ที่เดียวกันในเวลาเดียวกัน

วิจิตร ศรีสอ้าน (2529) ให้ความหมายของการเรียนการสอนทางไกลว่า หมายถึงระบบการเรียนการสอนที่ไม่มีชั้นเรียน แต่อาศัยสื่อประสม ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์และการสอนเสริม รวมทั้งศูนย์บริการการศึกษา โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองอยู่กับบ้านไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียนตามปกติ.

สุมาลี สังข์ศรี (2549) กล่าวว่า การศึกษาทางไกล หมายถึง วิธีการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนและผู้สอน ไม่ได้พบกันโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ แต่ผู้สอนจะถ่ายทอดวิชาเนื้อหาความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ไปทางสื่อ อาจจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปเสียง วิดิทัศน์ คอมพิวเตอร์หรืออื่นๆ ผู้เรียนจะได้รับความรู้จากสื่อเหล่านี้ในลักษณะของการเรียนด้วยตนเอง โดยผู้เรียนไม่ต้องเดินทางเข้ามายังสถาบันการศึกษา แต่จะเรียนอยู่ที่บ้านหรือสถานที่ทำงาน ผู้เรียนสามารถกำหนดเวลาเรียน สถานที่เรียนและจะต้องบริหารการเรียนด้วยตนเอง ภายในเวลาที่สถาบันศึกษากำหนด การพบปะระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนอาจจะกำหนดให้มีขึ้นบ้างเป็นบางครั้ง จะเป็นการพบปะเพื่อทบทวน เพื่อซักถามประเด็นปัญหาในสิ่งที่เรียนด้วยตนเองไม่เข้าใจ หรือเป็นการสรุป หรือฝึกทักษะที่สำคัญจากเนื้อหาวิชานั้นๆ

จากนิยาม ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การศึกษาทางไกล เป็นวิธีการในการจัดการศึกษาวิธีหนึ่ง ที่จัดการเรียนการสอน โดยผู้เรียนและผู้สอน ไม่ได้เรียนแบบเผชิญหน้ากัน หรือจัดการเรียนการสอนแบบชั้นเรียน แต่ผู้สอนส่งความรู้ไปยังผู้เรียนผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการและควบคุมการเรียนด้วยตนเอง

ปัจจุบันมีการใช้ศัพท์ต่างๆ แทนการศึกษาทางไกลหรือ การเรียนทางไกล ที่พบโดยทั่วไป ได้แก่ คำว่า การเรียนแบบเปิด (open learning) การเรียนแบบยืดหยุ่น (flexible learning) คำเหล่านี้มีความหมายคล้ายคลึงแต่ไม่ได้มีความหมายเดียวกัน กล่าวคือ distance learning อ้างถึงสถานที่ห่างไกล บ้านหรือที่ทำงานหรือที่มหาวิทยาลัย มี 2 ลักษณะ คือผู้สอนและผู้เรียนแยกจากกัน วัสดุการเรียนและการสื่อสารแบบสองทาง ขณะที่ open learning อ้างถึงการเรียนที่อาจเกิดที่บ้านหรือที่มหาวิทยาลัยก็ได้ เป็นการเรียนผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการเรียนรู้กิจกรรมหนึ่ง ๆ ผู้เรียนได้รับการควบคุมน้อย หรือ มีความยืดหยุ่นเรื่องเวลา และสถานที่เรียน โดยมีความหมายใกล้เคียงคำว่า flexible learning ดังนั้นคำว่า open university อ้างถึงการเข้าถึงอย่างเปิดสำหรับการลงทะเบียนในหลักสูตร flexible learning ที่ผู้เรียนมีความยืดหยุ่นในการเรียนการสอน จากลักษณะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากกว่าวิธีการเรียนแบบเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง โดยมีการนำเทคโนโลยีนำส่งหลักสูตรไปถึงผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกวิทยาเขต ทั้งนี้ ทั้ง 3 คำ เป็นระบบการเรียนที่มีลักษณะการใช้วัสดุการเรียนอย่างอิสระ (เอกสาร วิดีโอ ซีดีรอม เว็บเพจ) กับความเป็นอิสระของรูปแบบผู้สอนและผู้สนับสนุนการเรียน

2.2 ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล

สารสนเทศ เป็นข้อมูล ข่าวสาร ที่ได้รับการประมวลแปลความ เป็นความรู้ในเรื่องต่างๆ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ มีเนื้อหาหลากหลายและได้รับการบันทึกผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สารสนเทศการศึกษาทางไกล เป็นสารสนเทศที่นำเสนอเนื้อหาการศึกษาทางไกล โดยมีการนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อไมติพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ มีการใช้คำว่า สารสนเทศด้านการศึกษาทางไกลเมื่อกล่าวถึงสื่อที่นำเสนอสารสนเทศการศึกษาทางไกล ดังปรากฏในงานวิจัยของ วชิราภรณ์ สังข์ทอง (2550) ใช้คำว่า สารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล ในความหมาย สื่อ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และสื่อบุคคล (เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว ผู้นำชุมชน) ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการกล่าวถึงสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล โดยพิจารณาในรูปสื่อหรือเครื่องมือที่นำเสนอสารสนเทศการศึกษาทางไกล ไม่ใช่พิจารณาด้านเนื้อหา

ในงานด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ เรียกสารสนเทศการศึกษาทางไกลที่นำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อดังกล่าวว่า ทรัพยากรสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล ปัจจุบัน ทรัพยากรสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล มีการผลิตและนำเสนอหลากหลายประเภท ครอบคลุม หนังสือ วารสาร บทความวารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสืออ้างอิง ฐานข้อมูล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2.3 การจำแนกเนื้อหาทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล

จากการทบทวนวรรณกรรม ทรัพยากรสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล อาจจำแนกเนื้อหาหรือจัดกลุ่มประเภทได้ตามนิยามความหมาย องค์ประกอบของการศึกษาทางไกล การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยด้านการศึกษาทางไกล รวมทั้งการจำแนกตามการจัดหมวดหมู่เนื้อหาการศึกษาทางไกลของศูนย์การเรียนรู้ทางไกลสากล หรือ ICDEL (International Centre for Distance Learning –ICD, 1991) ดังนี้

1. การจำแนกเนื้อหาตามความหมายของการศึกษาทางไกล ครอบคลุมแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา ประโยชน์ ความสำคัญ รูปแบบของการศึกษาทางไกล หรือวิธีการศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยในอนาคต การใช้สื่อในการจัดการศึกษาทางไกล การจัดการศึกษาทางไกลในสาขาวิชาต่างๆ การจัดการศึกษาทางไกล สำหรับกลุ่มผู้เรียนต่างๆ กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ เป็นต้น สภาพการศึกษาทางไกลในประเทศต่างๆ ปัญหาการจัดการศึกษาทางไกล การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาทางไกล และบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล เช่น บริการแนะแนว บริการห้องสมุดและสารสนเทศ การวิจัยประเมินผลการศึกษา

2. การจำแนกเนื้อหาตามประเด็นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการการศึกษาทางไกล 8 ประเด็น (สุมาลี สังข์ศรี, 2549) ได้แก่ 1) ปรัชญาและปณิธานในการจัดการศึกษาทางไกล 2) กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาทางไกล 3) ระบบการจัดการศึกษาทางไกล ครอบคลุม การศึกษาทางไกลแบบเดี่ยว การศึกษาทางไกลแบบขนาน และการศึกษาทางไกลแบบผสมผสาน (แบบตลาดวิชาแบบเครือข่าย) 4) หลักสูตรของการศึกษาทางไกล 5) ระบบสื่อของการศึกษาทางไกล ครอบคลุม สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อผสม วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วีดีโอ สื่อคอมพิวเตอร์และสื่ออินเทอร์เน็ต 6) การจัดการเรียนการสอนหรือระบบการถ่ายทอดในการศึกษาทางไกล 7) การบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล ครอบคลุม บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถาบัน บริการแนะแนวให้คำปรึกษา บริการฝึกอบรม ทักษะการเรียนรู้ บริการสอนเสริม บริการตอบคำถาม ปัญหาและ 8) การวัดและประเมินผลการศึกษาทางไกล

3. การจำแนกเนื้อหาตามการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ เช่น งานวิจัย เรื่องการศึกษาแนวโน้มของการศึกษาทางไกลของประเทศไทย ของนฤมล ดันตสุรเศรษฐ์ (2535) จำแนกเนื้อหาการศึกษาทางไกลเป็น 9 ด้าน ได้แก่ 1) ปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษาทางไกล 2) บทบาทของการศึกษาทางไกล 3) กลุ่มเป้าหมายของการศึกษา 4) การบริหารการศึกษาทางไกล 5) รูปแบบและกลวิธีในการดำเนินงานการศึกษาทางไกล 6) เนื้อหาและกิจกรรมของการศึกษาทางไกล 7) การประสานงานการศึกษาทางไกล 8) การฝึกอบรม เตรียมบุคลากรการศึกษาทางไกลและ 9) การวิจัยการศึกษาทางไกล งานวิจัยเรื่องการจัดการเรียนการสอนทางไกลและระบบเปิด ได้วิเคราะห์ข้อมูลการจัดการเรียนการสอนทางไกล ของ นิคม ทาแดงและคณะ (2546) จำแนกเนื้อหาการศึกษาทางไกลตามองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ 1) ปรัชญา ปณิธานและวิสัยทัศน์ 2) ระบบการศึกษาและการบริหาร 3) หลักสูตรและโครงสร้างวิชา 4) การจัดการเรียนการสอน 5) ระบบสื่อและโครงสร้างสื่อ 6) การประเมินการศึกษาและ 7) การประกันคุณภาพการศึกษา

งานวิจัยการศึกษาทางไกลในต่างประเทศ พบว่า มีการจัดหมวดหมู่สาขางานวิจัยทางไกล ดังนี้

1) การจำแนกหมวดหมู่ตาม International Delphi Study เป็น 3 ระดับ ใน 15 สาขา (Olaf Zawacki-Richter, 2009) ดังนี้

ระบบการศึกษาและทฤษฎี

1. การเข้าถึง ความเท่าเทียม และจริยธรรม
2. โลกทัศน์และลักษณะวัฒนธรรมหลากหลาย
3. ระบบการสอนทางไกลและสถาบัน
4. ทฤษฎีและโมเดล
5. วิจัยการศึกษาทางไกลและการส่งถ่ายความรู้

การจัดการองค์การและเทคโนโลยี

6. การจัดการองค์การ กลยุทธ์ การบริหาร โครงสร้าง กระบวนการ
7. ค่าใช้จ่ายและผลกำไร
8. เทคโนโลยีการศึกษา
9. นวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง
10. การพัฒนาบุคลากรและการสนับสนุนผู้สอน
11. บริการสนับสนุนผู้เรียน
12. การประกันคุณภาพ

การเรียนการสอนในระบบทางไกล

13. การออกแบบการสอน
14. ปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารในชุมชน/ประชาคมการเรียนรู้
15. บุคลิกลักษณะของผู้เรียน

2) การจำแนกเนื้อหาทางไกลตามหัวข้องานวิจัย เป็น 6 หัวข้อ ดังนี้ (Lee, Youngmin, 2007)

1. การออกแบบ ครอบคลุม การประเมินความจำเป็น การจัดตารางหลักสูตร การออกแบบหลักสูตร การพัฒนากลยุทธ์การสอน การออกแบบวัสดุตามหลักสูตร

2. การพัฒนา ครอบคลุม ระบบสนับสนุนตามหลักสูตรและการพัฒนาวัสดุ การสร้างระบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้เว็บ การพัฒนาเครื่องมือออนไลน์ การพัฒนาระบบทดสอบออนไลน์

3. การประเมิน ครอบคลุม การควบคุมคุณภาพโปรแกรม การประเมินผลการเรียนรู้ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย การลงทุน (Return to Investment)

4. การจัดการ ครอบคลุม การจัดการแหล่งเรียนรู้ การสนับสนุนนักศึกษา การสนับสนุนผู้สอน การสนับสนุนบุคลากร และการสนับสนุนด้านเทคนิค

5. การดำเนินงานของสถาบัน ครอบคลุม การบริหารงานวิชาการ การรับรองมาตรฐานและการจ่ายค่าตอบแทน

6. ทฤษฎีและประเด็นวิจัย ครอบคลุม การทบทวนวรรณกรรม วิจัยใหม่ๆ วัฒนธรรม เพศแบบการเรียนรู้ ประวัติ พัฒนาการการศึกษาทางไกลและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4. การจำแนกเนื้อหาการศึกษาทางไกลตามการจำแนกเนื้อหาของศูนย์การเรียนทางไกลระดับสากล ((International Centre for Distance Learning -ICDL) สังกัดสถาบันเทคโนโลยีการศึกษา (Institute of Educational Technology-IET) และห้องสมุดมหาวิทยาลัยของ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งสหราชอาณาจักร (The UK Open University) ICDL เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนงานวิจัยระดับสากลและการทำงานร่วมกันในการ

จัดเตรียมสารสนเทศจากห้องสมุดและฐานข้อมูล เดิม ICIDL ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษเพื่อจัดเตรียมบริการสารสนเทศทางไกลให้กับสมาชิกของ Commonwealth of Learning ปัจจุบัน ICIDL ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเปิดอังกฤษ ICIDL จัดหมวดหมู่ เนื้อหาการศึกษาทางไกล ออก เป็น 8 สาขาวิชา ดังนี้

00 การศึกษาทางไกล (ทฤษฎี นโยบาย สังคมวิทยา การพัฒนา)
 01 สาขา (areas) และระดับ (levels) การประยุกต์การศึกษาทางไกล
 02 การเตรียมการ วิธีการเตรียมการ (preparatory) เนื้อหา (subject) และลักษณะทางวิชาชีพ (vocational aspects)

03 จิตวิทยานักศึกษา แรงจูงใจ บุคลิกลักษณะ
 04 การบริหารจัดการนักศึกษาและการสนับสนุน
 05 หลักสูตรและ การจัดการและการพัฒนาหลักสูตร (curriculum)
 06 วัสดุการสอน แหล่งทรัพยากร สื่อ โรงเรียน
 07 สถาบัน บุคลากรการจัดการ

แต่ละสาขามีการจำแนกเนื้อหาย่อย ดังนี้

00 การศึกษาทางไกล (ทฤษฎี นโยบาย สังคมวิทยา การพัฒนา) ครอบคลุมความรู้พื้นฐานทั่วไปด้านการศึกษาทางไกล ทฤษฎี ปรัชญา การวางแผน นโยบาย ขอบประมาณ เศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย บทบัญญัติ กฎระเบียบ สังคมวิทยา การเข้าถึงการศึกษาทางไกล ประวัติและพัฒนนาการของการศึกษาทางไกล การศึกษาทางไกลในอนาคตและการศึกษาทางไกลในประเทศกำลังพัฒนา

01 สาขาและระดับ การประยุกต์การศึกษาทางไกล ครอบคลุม การประยุกต์การศึกษาทางไกลสาขาต่างๆ การศึกษาทางไกลระดับประถมและมัธยม การฝึกอบรมการศึกษาทางไกล การศึกษาทางไกลระดับอุดมศึกษา การศึกษาทางไกลหลังปริญญา การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาชุมชน การศึกษาเฉพาะกลุ่ม และการศึกษาพิเศษสำหรับผู้พิการ

02 การเตรียมการ วิธีการเตรียมการ เนื้อหา และลักษณะทางวิชาชีพ ครอบคลุมประเด็น การเตรียมการสอน ทักษะจำนวน ทักษะสารสนเทศ การสอนสาขาต่างๆ และการฝึกอบรมวิชาชีพ

03 จิตวิทยานักศึกษา แรงจูงใจ บุคลิกลักษณะ ครอบคลุมลักษณะด้านวิชาชีพ การจัดเตรียมวิธีการสอน การรู้หนังสือ ทักษะการศึกษาด้านจำนวน พื้นฐานระดับการสอน การสอนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การสอนภาษา การสอนประวัติศาสตร์ การสอนวรรณกรรม การสอนภูมิศาสตร์ การสอน

การเมือง การสอนเศรษฐศาสตร์ การสอนศาสนา การสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสอนคอมพิวเตอร์การฝึกอบรมบรรณารักษ์ และการฝึกอบรมวิชาชีพ

04 การบริหารจัดการนักศึกษาและการสนับสนุน ครอบคลุม การบริหารจัดการ สนับสนุนนักศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ แรงจูงในการเรียน การออกกลางคืน การคงอยู่ การศึกษาอิสระ บุคลิกลักษณะนักศึกษา ระบบสนับสนุนนักศึกษา กระบวนการรับเข้า การสอนเสริม การช่วยเหลือตนเอง การประเมินนักศึกษา การสอบและการถ่ายโอนหน่วยกิต

05 หลักสูตรและ การจัดการและการพัฒนาหลักสูตร ครอบคลุมการพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตร การผลิตหลักสูตร การเขียนหลักสูตร การบรรณาธิกรหลักสูตร และการประชาสัมพันธ์หลักสูตร

06 วัสดุการสอน แหล่งทรัพยากร สื่อและ โรงเรียน ครอบคลุมวัสดุการสอนในรูปสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ ชุดการเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ การแพร่ภาพ โทรทัศน์ วิทยุ การประชุมทางไกล ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ สถานที่พักนักศึกษา คอมพิวเตอร์ช่วยการสอน

07 สถาบัน บุคลากรการจัดการ ครอบคลุมสถาบัน บุคลากร การจัดการ งบประมาณ นโยบาย การวางแผน การจัดการเชิงกลยุทธ์ การประเมินด้านสถาบัน ความเชื่อถือ การประสานระหว่างสถาบัน การร่วมมือระหว่างสถาบัน การฝึกอบรมบุคลากรและการพัฒนา

การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศการศึกษาทางไกล ดังกล่าว นำมาสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ 1 การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศการศึกษาทางไกล

การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ความหมาย การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม องค์ประกอบ การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศตามการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย			การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ICDL
		นฤมล ตันธสุร เศรษฐ์	นิคม ทาแดง	International Delphi Study	
แนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา	ปรัชญาและ ปณิธานในการจัด การศึกษาทางไกล	ปรัชญาและ เป้าหมายของ การศึกษาทางไกล	ปรัชญา ปณิธาน และ วิสัยทัศน์	การเข้าถึง ความเท่าเทียม และจริยธรรม	การศึกษาทางไกล (ทฤษฎี นโยบาย สังคมวิทยา การ พัฒนา)
ประโยชน์ ความสำคัญ	กลุ่มเป้าหมาย ของการศึกษา ทางไกล	บทบาทของ การศึกษาทางไกล	ระบบ การศึกษา และการ บริหาร	โลกาภิวัตน์และลักษณะ วัฒนธรรมหลากหลาย	สาขา และระดับ การ ประยุกต์
รูปแบบของ การศึกษาทางไกล หรือวิธีการศึกษา ทางไกล	ระบบการจัด การศึกษาทางไกล	กลุ่มเป้าหมาย ของการศึกษา	หลักสูตร และ โครงสร้าง วิชา	ระบบการสอนทางไกลและ สถาบัน	การเตรียมการ วิธีการ เตรียมการ เนื้อหา และ ลักษณะทางวิชาชีพ
มหาวิทยาลัยใน อนาคต	หลักสูตรของ การศึกษาทางไกล	การบริหาร การศึกษาทางไกล	การจัดการ เรียนการ สอน	ทฤษฎีและโมเดล	จิตวิทยานักศึกษา แรงจูงใจ บุคลิกลักษณะ

ตารางที่ 1 การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศการศึกษาทางไกล (ต่อ)

การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ความหมาย การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม องค์ประกอบ การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศตามการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย			การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ICDL
		นฤมล ตันธสุร เศรษฐ์	นิคม ทาแดง	International Delphi Study	
การใช้สื่อในการ จัดการศึกษา ทางไกล	ระบบสื่อของ การศึกษาทางไกล	รูปแบบและกลวิธี ในการดำเนินงาน การศึกษาทางไกล	ระบบสื่อ และ โครงสร้าง สื่อ	วิธีวิจัยการศึกษาทางไกลและ การส่งถ่ายความรู้	การบริหารจัดการ นักศึกษาและการ สนับสนุน
การจัดการศึกษา ทางไกลใน สาขาวิชาต่างๆ	การจัดการเรียน การสอนหรือ ระบบการ ถ่ายทอดใน การศึกษาทางไกล	เนื้อหาและ กิจกรรมของ การศึกษาทางไกล	การ ประเมิน การศึกษา	การจัดการองค์กร กลยุทธ์ การบริหารโครงสร้าง กระบวนการ	หลักสูตรและ การจัดการ และการพัฒนาหลักสูตร
การจัดการศึกษา ทางไกลสำหรับ กลุ่มผู้เรียนต่างๆ	การบริการ สนับสนุน การศึกษาใน การศึกษาทางไกล	การประสานงาน การศึกษาทางไกล	การ ประกัน คุณภาพ การศึกษา	ค่าใช้จ่ายและผลกำไร	วัสดุการสอน แหล่ง ทรัพยากร สื่อ โรงเรียน
สภาพการศึกษา ทางไกลใน ประเทศต่างๆ	การวัดและ ประเมินผล การศึกษาใน การศึกษาทางไกล	การฝึกอบรม เตรียมบุคลากร การศึกษาทางไกล		เทคโนโลยีการศึกษา	สถาบัน บุคลากรการ จัดการ
ปัญหาการจัด การศึกษาทางไกล		การวิจัยการศึกษา ทางไกล		นวัตกรรมและการ เปลี่ยนแปลง	

ตารางที่ 1 การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศการศึกษาทางไกล (ต่อ)

การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ความหมาย การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม องค์ประกอบ การศึกษาทางไกล	การจำแนกเนื้อหาสารสนเทศตามการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย		การจำแนกเนื้อหา สารสนเทศตาม ICDL
		นฤมล ตันธสุร เศรษฐ์	นิคม ทาแดง	International Delphi Study
การพัฒนา บุคลากรทาง การศึกษาทางไกล				การพัฒนาบุคลากรและการ สนับสนุนผู้สอน
บริการสนับสนุน การศึกษาทางไกล				บริการสนับสนุนผู้เรียน
แนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา				การประกันคุณภาพ
				การออกแบบการสอน
				ปฏิสัมพันธ์และการสื่อสาร ในชุมชน/ประชาคมการ เรียนรู้
				บุคลิกลักษณะของผู้เรียน

3. หน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล สำนักบรรณสารสนเทศ

3.1 ภารกิจของหน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล

สำนักบรรณสารสนเทศ เป็นห้องสมุดส่วนกลางของมหาวิทยาลัยที่มีภารกิจหลัก 2 ประการ ภารกิจแรกเป็นการจัดห้องสมุดและบริการสารสนเทศทั่วไปแก่ผู้ใช้บริการ ได้แก่ คณาจารย์ประจำ คณาจารย์พิเศษ นักศึกษาระดับปริญญาตรี นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา บุคลากรตำแหน่งอื่นของมหาวิทยาลัย และประชาชนทั่วไป เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรในระบบการศึกษาทางไกล การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคมและ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภารกิจที่สองเป็นแหล่งรวบรวมและจัดบริการสารสนเทศเฉพาะด้านตาม ปณิธาน นโยบายวัตถุประสงค์ และเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ได้แก่ สารสนเทศการศึกษาทางไกล สารสนเทศสุโขทัยศึกษา และสารสนเทศเกี่ยวกับ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

หน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดฝ่ายบริการสนเทศ สำนักบรรณสารสนเทศ มีภารกิจหลักในการตอบสนองนโยบายของมหาวิทยาลัยในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการศึกษาทางไกล และตอบสนองภารกิจที่สองของสำนักบรรณสารสนเทศในการเป็นแหล่งรวบรวมและจัดบริการสารสนเทศเฉพาะการศึกษาทางไกล โดยทำหน้าที่จัดหา จัดเก็บและให้บริการสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกลและมหาวิทยาลัยเปิด ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อโทรคมนาคม ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมการศึกษาทางไกลและการศึกษาในระบบเปิดทุกด้านเพื่อให้คณาจารย์ นักศึกษาของมหาวิทยาลัย รวมทั้งประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่องการศึกษาทางไกลและมหาวิทยาลัยเปิดทั้งในและต่างประเทศ ได้ใช้สารสนเทศด้านการศึกษาทางไกลได้อย่างเกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด

3.2 ประเภทของทรัพยากรสารสนเทศที่จัดเก็บและให้บริการในหน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล

ปัจจุบัน หน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล ที่จัดเก็บและให้บริการทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

1) วิทยานิพนธ์ หมายถึง บทนิพนธ์ที่ผู้เรียบเรียงยกเอาหัวข้อเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อเสนอรับปริญญาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกทั้งในและต่างประเทศ มีเนื้อหาวิจัยด้านการศึกษาทางไกล

2) งานวิจัย หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่เสนอผลการศึกษา การวิเคราะห์ การประเมินผล ที่มีการนำวิธีการวิจัย มาใช้ในการศึกษา เช่น รายงานการวิจัย รายงานผลการวิจัย รายงานการประเมินผล รายงานการวิเคราะห์ รายงานการศึกษาภาวะการหางานทำของบัณฑิตใหม่ รายงานการสำรวจความนิยมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เป็นต้น

งานวิจัยการศึกษาทางไกลที่มีให้บริการในหน่วยสนเทศการศึกษาทางไกลมีทั้งงานวิจัยในและต่างประเทศ โดยงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยการศึกษาทางไกลในประเทศ จำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลของ มสธ. ซึ่งจำแนกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่เป็นงานวิจัยที่จัดทำต่อเนื่องตามภาระหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะฝ่ายจัดระบบและวิจัยสื่อ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา ฝ่ายวิจัยสถาบัน ของกองแผน (ปัจจุบัน สังกัดสถาบันวิจัยและพัฒนา) เอกสารดังกล่าว ประกอบด้วย รายงานผลการศึกษา วิจัย ประเมินผล รายงานการวิเคราะห์ รายงานการติดตามผล เช่น รายงานผลการศึกษาการใช้ชุดวิชา เทปเสียง สื่อการศึกษา รายงานการประเมินผลด้านการจัดการศึกษาตามแผนปฏิบัติงาน รายงานการประเมินกลุ่มผลิตชุดวิชา รายการโทรทัศน์ รายงานการวิเคราะห์ข้อมูล บุคลากร รายงานการวิเคราะห์และสำรวจเบื้องต้นนักศึกษาใหม่ระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. รายงานผลการเข้าร่วมและรับฟังรายการวิทยุ มสธ. เป็นต้น และอีกกลุ่มเป็นรายงานการวิจัยที่จบในแต่ละเรื่อง จัดทำโดยบุคลากร มสธ.และหน่วยงานของมสธ. โดยเฉพาะงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัย และงานวิจัยอีกประเภทหนึ่ง เป็นงานวิจัยด้านการศึกษาทางไกล ที่หน่วยงานอื่นๆ จัดทำ

2) หนังสือ หมายถึง หนังสือ ตำราที่นำเสนอเนื้อหาหลักการ ทฤษฎีการศึกษาทางไกล

รายงานการประชุมรายงานการสัมมนาทางวิชาการ คู่มือ เอกสารประกอบการบรรยายทางวิชาการ รวมทั้งสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอข้อมูล สถิติ บรรณานุกรม เช่น ข้อมูลนักศึกษาใหม่ รายชื่อ เรื่องย่อ รายการโทรทัศน์ การศึกษา รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาบริการสังคม เป็นต้น

4) วารสาร หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่กำหนดออกเป็นวาระ เช่น รายเดือน ราย 3 เดือน ราย 6 เดือน เป็นต้น วารสารการศึกษาทางไกลที่เป็นที่รู้จัก ได้แก่ Distance Education, The American Journal of Distance Education, Journal of Distance Education, Open Learning

5) หนังสืออ้างอิง หมายถึง สารานุกรม พจนานุกรม คู่มือ บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ ทำเนียบนาม นามานุกรม นามสงเคราะห์ รายชื่อ ดร.รชนี สาระสังเขป ที่นำเสนอข้อมูลเพื่อการอ้างอิงด้านการศึกษาทางไกล

6) สำเนาเอกสาร เป็นการนำบทความจากหนังสือ บทความวิจัย บทความปริทัศน์และบทความวิจัย รายงานการประชุม สัมมนา จากสิ่งพิมพ์ทั่วไปที่มีการตีพิมพ์บทความการศึกษาทางไกล เป็นส่วนหนึ่งในเล่ม มาจัดทำสำเนาและจัดทำตัวเล่มเพื่อจัดเก็บและให้บริการผู้ใช้

7) ฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล เป็นฐานข้อมูลบรรณานุกรมพร้อมสาระสังเขปภาษาไทยและภาษาต่างประเทศของสิ่งพิมพ์ภาษาอังกฤษด้านการศึกษาทางไกล ครอบคลุมบทความวารสาร โดยเฉพาะ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ด้านการศึกษาทางไกล บทความจากหนังสือรวมบทความ รายงานการประชุมสัมมนา และเนื้อหาจากบทความต่างๆ

หน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล จัดทำฐานข้อมูลดังกล่าวขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมสารสนเทศ เฉพาะด้านการศึกษาทางไกล เป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงการศึกษาและการวิจัยด้านการศึกษาทางไกลให้กับ นักวิจัย นักศึกษาของมหาวิทยาลัยตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านการเรียนการสอน ทางไกล ฐานข้อมูลดังกล่าว ยังเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่ จัดการเรียนการสอนด้วยระบบทางไกล

ปัจจุบัน หน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล มีทรัพยากรสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกลให้บริการ ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ จำแนกเป็น สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ ตำรา รายงาน การวิจัย วิทยานิพนธ์ รายการการประชุมสัมมนา คู่มือปฏิบัติงานและเอกสารอ้างอิง จำนวนประมาณ 2,000 ชื่อเรื่อง สิ่งพิมพ์ประเภทวารสารการศึกษาทางไกลฉบับย้อนหลัง จำนวน 12 ชื่อเรื่อง และสำเนาบทความ วารสารภาษาต่างประเทศ จำนวน 1700 บทความ ส่วนทรัพยากรสารสนเทศประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มี บริการ คือ ฐานข้อมูลดัชนีและสาระสังเขปของบทความการศึกษาทางไกลภาษาอังกฤษ เป็นฐานข้อมูล บรรณานุกรมและสาระสังเขปภาษาไทยของบทความวารสาร บทความหนังสือ ที่จัดทำจากหนังสือ วารสาร ด้านการศึกษาทางไกล รวมทั้งบทความจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ห้องสมุดบอกรับ จำนวนประมาณ 5, 000 ระเบียบ

การจัดเรียงทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล จัดเรียงร่วมกันทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตามเลขเรียกหนังสือในระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกันจำแนกตามกลุ่มของเอกสารเพื่อช่วยผู้ใช้เกิดความ สะดวกในการเข้าถึงและหยิบใช้เอกสารแต่ละประเภท รวมทั้งช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถจัดเก็บและช่วย ผู้ใช้ค้นหาเอกสารได้รวดเร็วยิ่งขึ้นโดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและ รายงานการประเมินผล รายงานการติดตามผล 2) กลุ่มหนังสือ ตำรา ตำรา หนังสือรวมบทความ คู่มือ เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกล เอกสารประกอบการประชุม สัมมนาวิชาการ และรายงานผลการประชุมเชิง ปฏิบัติการ 3) กลุ่มเอกสารอ้างอิงและ 4) กลุ่มวารสารฉบับย้อนหลัง และ บทความฉบับสำเนา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า มีการนำเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหาไปใช้ในหลากหลายสาขา กลุ่มประชากรที่ศึกษา ครอบคลุมทั้งคน สถาบัน สิ่งพิมพ์ เว็บไซต์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ในที่นี้จะขอเสนองานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสิ่งพิมพ์ โดยจำแนกตามประเภทสิ่งพิมพ์ ดังนี้

1. สิ่งพิมพ์ทุกประเภท เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของสิ่งพิมพ์ทุกประเภทในสาขาหรือ กลุ่มเนื้อหาใดกลุ่มเนื้อหาหนึ่ง เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในศูนย์ข้อมูลภูมิภาคตะวันออก สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา โดยอาภากร ชาติโลหะ (2545)

2. หนังสือ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของสิ่งพิมพ์ทุกประเภทในสาขาหรือกลุ่มเนื้อหาใดกลุ่มเนื้อหาหนึ่ง เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาค่านิยมสังคมไทยจากหนังสือสำหรับเด็กประถมศึกษา

โดย วชิราภรณ์ ไชยชาติ (2547) การวิเคราะห์เนื้อหาและจำแนกหมวดหมู่หนังสือพระพุทธศาสนา โดย บุญหลาย บำรุงรักษ์ (2548) การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมแปลสำหรับเด็กที่จัดพิมพ์โดยบริษัท นานามีบุ๊กส์ พับลิเคชันส์ จำกัด ระหว่างปี พ.ศ. 2546-2549 โดย วริศรา โปรดปราน (2551)

3. วารสาร การวิเคราะห์เนื้อหาวารสาร มีการวิจัย 2 รูปแบบ คือ การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารชื่อใดชื่อหนึ่งและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารในสาขาใดสาขาหนึ่ง โดย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาใดสาขาหนึ่ง มีปรากฏอย่างต่อเนื่องตามลำดับปี เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ โดย กนกวรรณ ปัญญาสุชาติ (2547) การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดย สมชาย ทับยาง (2545) การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชาพยาบาล โดย อุดมพร กีไพโรจน์ (2545) การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชารัฐศาสตร์ โดยอรรณิการ์ บุษพา (2547) การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชาวัฒนธรรม โดย วรรณนิภา พุ่มสุวรรณ(2550) การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวิชาการประมง โดย วัฒนา คงวัฒนานนท์ (2551) เป็นต้น

4. งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ เป็นการวิเคราะห์สาระเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หรือ สาขานั้นๆ เช่น การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย โดยเพ็ญสุภา นาทอง (2543) การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาหลักสูตรการสอน โดย บวร ใจปวี (2543) การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาพลศึกษาในประเทศไทย โดย เอกภาพ คำงาม (2546) การวิเคราะห์เนื้อหาวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าแบบอิสระของสาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว โดยจินตนา เหมทานนท์ (2546) การวิเคราะห์เนื้อหาวิทยานิพนธ์ สาขาสถาปัตยกรรม โดย นันทนา วงศ์ชมพู เสาวคนธ์ ฉญาณวุฒิและชัยชัย ณรงค์์ เทิดวัฒนศักดิ์ (2548) เป็นต้น

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาการวิเคราะห์และการใช้ประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ พบ 1 รายการ คือ งานวิจัยของ ครรชนิ บุญเหมือนใจและกัลยาณี กิตติจิตต์ (2549) ที่ศึกษาการวิเคราะห์และการใช้ประโยชน์วิทยานิพนธ์และการศึกษาค้นคว้าอิสระแขนงวิชาบริหารธุรกิจ สาขาวิชาวิทยาการจัดการในการอ้างอิงทางวิชาการและการทำงาน

จากงานวิจัยดังกล่าว หากพิจารณาขอบเขตเนื้อหาสาระที่วิเคราะห์ สรุปภาพรวม ได้ดังนี้

1. วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์สิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ กรณีเป็นวารสาร รูปแบบการนำเสนอครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการจัดทำวารสาร กำหนดออกวารสาร กลุ่มผู้ใช้เป้าหมาย หน่วยงานผู้ผลิต ลักษณะรูปเล่ม ผู้เขียนบทความ หน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด วิธีเขียน ภาษาที่ใช้ ประเภทของบทความ ภาพประกอบบทความ กรณีเป็นงานวิจัย รูปแบบการนำเสนอ ครอบคลุม ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย เช่น ประเภทของการวิจัยสื่อและนวัตกรรม วิธีการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ระดับการศึกษา แหล่งที่อยู่ของประชากร เครื่องมือวิจัย สถิติที่สถาบันที่สังกัดของวิทยานิพนธ์ ประชากรที่ศึกษา และ เครื่องมือวัดผลการศึกษาที่ใช้วัดผลด้านด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัยรวมทั้งเครื่องมือวัดผลการศึกษาด้านอื่นๆ สถาบันที่สังกัดของวิทยานิพนธ์ ปีที่พิมพ์เผยแพร่ วิธีวิจัย วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย ระดับการศึกษาของประชากรหรือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ พื้นที่ในการทำวิจัย การสุ่มตัวอย่าง การหาคุณภาพของเครื่องมือ วิธีการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง พื้นที่วิจัย เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล และสถิติที่พื้นที่ที่ศึกษา วิธีการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2. วิเคราะห์เนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ เช่น จำแนกเนื้อหาสิ่งพิมพ์ตามการจัดหมวดหมู่เนื้อหา ดังปรากฏในงานวิจัยของอาภากร ธาตุโลหะ (2545) วิเคราะห์เนื้อหาและจำแนกหมวดหมู่หนังสือพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในงานวิจัยของบุญหลาย บำรุงรักษ์ (2548) ประเมินคุณค่าวรรณกรรมด้านผู้จัดทำ ลักษณะรูปเล่ม การพิมพ์ ภาพประกอบ กลวิธีการเขียน ลักษณะเด่นของหนังสือ ดังปรากฏในงานวิจัยของวริศรา โปรดปราน(2551) ศึกษาขอบเขตเนื้อหา ความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับวัตถุประสงค์ของการจัดทำ หรือ ความสอดคล้องเนื้อหากับแขนง สาขาวิชา พัฒนาการและแนวโน้มของเนื้อหาบทความ งานวิจัยด้านนี้ส่วนใหญ่ปรากฏในงานวิเคราะห์วารสาร

3. การวิเคราะห์การอ้างอิง ครอบคลุม รูปแบบของการอ้างอิง การอ้างอิงและไม่อ้างอิงข้อมูล จำนวนการอ้างอิง และประเภทของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้ในการอ้างอิงข้อมูล

สำหรับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์ มีการนำเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหามาใช้ในการศึกษา ทรัพยากรสารสนเทศจำนวนมาก จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาเนื้อหาของสื่อและศึกษาแนวโน้มของสาระในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
- 2) วิเคราะห์พัฒนาการของสิ่งพิมพ์
- 3) ศึกษาเนื้อหาและวิธีการเสนอสาระของสิ่งพิมพ์เฉพาะชื่อหรือเฉพาะรูปแบบ เช่น การวิเคราะห์ เนื้อหาสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในศูนย์ข้อมูลภูมิภาคตะวันออก สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา โดย อาภากร ธาตุ โลหะ (2545) การวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือสำหรับเด็กประถมศึกษา โดย บุญหลาย บำรุงรักษ์ (2548)
- 4) ประเมินความน่าอ่านของวัสดุการสื่อสาร เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมแปลสำหรับเด็กที่จัดพิมพ์โดยบริษัท นานามีบุ๊กส์พับลิเคชันส์ จำกัด ระหว่างปี พ.ศ. 2546-2549 ของวิศิรา โปรดปราน (2551) เป็นต้น

ในต่างประเทศ พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศการศึกษาทางไกล จำนวน 2 รายการ รายการแรกเป็นงานวิจัยของโอลาฟ ซาวัคกี (Olaf Zawacki-Richter, 2009) ที่ศึกษาแนวโน้มงานวิจัย การศึกษาทางไกลในด้าน วิธีการวิจัย สาขาของการวิจัย และอำนาจหน้าที่ของผู้เขียน กลุ่มประชากรเป็น บทความวิจัยที่นำเสนอในวารสารด้านการศึกษาทางไกลชั้นนำ โดยจัดหมวดหมู่เนื้อหาการศึกษาทางไกล ออกเป็น 3 ด้าน 15 สาขา อีกรายการหนึ่งเป็นงานวิจัยของ ลี ยงมิน คริสคอล มาซี และเนลสัน เดวิด ดับเบิลยู (Lee, Youngmin Driscoll, Marcy P. and Nelson, David W., 2007) ที่วิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัย การศึกษาทางไกล จากวารสารด้านการศึกษาทางไกลที่มีชื่อเสียง 4 ชื่อ ได้แก่ The American Journal of Distance Education, The Journal of distance Education , Distance Education และ Open Learning ประเด็น การวิเคราะห์เนื้อหาครอบคลุม วิธีการวิจัย หัวข้อการวิจัยทั่วไปและหัวข้อเฉพาะ และผู้เขียนบทความที่มีการ นำบทความไปอ้างอิง โดยผู้วิจัยจำแนกประเด็นหัวข้อเนื้อหาของงานวิจัยออกเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อด้านการ ออกแบบ หัวข้อการพัฒนา หัวข้อการจัดการ หัวข้อการประเมิน หัวข้อเกี่ยวกับการดำเนินการของสถาบัน และหัวข้อทฤษฎีและประเด็นวิจัย ผลการวิจัยพบว่ามีงานวิจัยหัวข้อทฤษฎีวิจัยมากที่สุด รองลงมาเป็นหัวข้อ การออกแบบและน้อยที่สุดเป็นหัวข้อด้านการจัดการ ในส่วนวิธีวิจัย ใช้วิธีการณศึกษามากที่สุด ผู้แต่งที่ ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ Moore, M.G.Garrian, D.R และ Harasim L.M. ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังเป็นงานวิจัยที่มีการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวิจัยหลากหลายสาขา ศึกษาทั้งกลุ่มประชากรที่เป็นคนและทรัพยากรสารสนเทศ เช่นการวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำ วิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของ นักสารสนเทศในยุคโลกาภิวัตน์ การวิเคราะห์บทบัญญัติที่นำเสนอบนเว็บไซต์ของโรงเรียน เป็นต้น ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะงานวิจัยที่ศึกษาการวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์

ดาฟ แคนดิส (Dahl, Candice, 2001) วิเคราะห์คำแนะนำเนื้อหา หรือพาธไฟเดอร์ อิเล็กทรอนิกส์ (electronics pathfinders) ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศแคนาดา 9 แห่ง ที่จัดทำขึ้นเพื่อบริการผู้ใช้ของมหาวิทยาลัย โดยวิเคราะห์พาธไฟเดอร์ ใน 4 หมวด ได้แก่ ความสอดคล้องของคำแนะนำ (guidelines) ที่เสนอแนะในวรรณกรรมเกี่ยวกับพาธไฟเดอร์ ขอบเขต การอ่านง่าย และ การใช้ประโยชน์ได้ในงานวิจัย

บีบ, บาร์บารา (Beebe, Barbara, 2003) วิเคราะห์เนื้อหาของวารสารอิเล็กทรอนิกส์ LIBRES : library & Information Research Electronic Journal เพื่อตรวจสอบคุณลักษณะด้านคุณภาพ โดยวัดจาก คุณลักษณะคุณภาพ 3 ประการ ได้แก่ มาตรฐานการยอมรับคณะบรรณาธิการ การทำดัชนี และมุมมองความเป็นโลกาภิวัตน์ (global perspective) ของการนำเสนอเนื้อหาด้านวิชาชีพ เนื้อหาบทความที่เน้น (article focus) จำแนกเป็นเน้นห้องสมุด เน้นบรรณารักษ์และเน้นผู้ใช้

สติเฟน เอนนาเบล (Stephens, Ammabel K., 2004) วิเคราะห์เอกสารที่นำเสนอการก่อตั้งและ พัฒนาการของห้องสมุดประชาชนในรัฐอลาบามา เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการของห้องสมุดประชาชนในรัฐอลาบามา จำนวน 116 แห่ง โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารที่ตีพิมพ์ประวัติการก่อตั้งและ พัฒนาการของห้องสมุดจำนวนดังกล่าว

กรายูส เจอกิน (Krause, Jurgen, 2004) วิเคราะห์เว็บไซต์ห้องสมุดดิจิทัล เพื่อตรวจสอบความเป็นมาตรฐานของห้องสมุดดิจิทัลที่จัดทำโดยห้องสมุดมหาวิทยาลัยในเยอรมัน การวิเคราะห์ครอบคลุมประเด็นการจัดระบบแบบกระจายความต่างชนิดของการทำดัชนีเนื้อหา ความสอดคล้องด้านการจัดหมวดหมู่และการทำศัพท์สัมพันธ์ และวิธีสถิติเชิงปริมาณ

ทิกคา อุชา พี และคณะ (Tigga, Usha P. et al, 2005) วิเคราะห์เนื้อหาวารสาร DESIDOC Bulletin of Information Technology ที่ตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 1997-2002 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาที่ปรากฏในบทความต่างๆ ของวารสาร ตรวจสอบจำนวนบทความที่นำเสนอแต่ละปี ตรวจสอบอำนาจหน้าที่ของผู้เขียน รวมทั้งการสำรวจเนื้อหาแนวโน้มของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศศาสตร์

เบอร์กสตรอม เทรซี่ (Bergstrom, Tracy, 2009) วิเคราะห์เว็บไซต์ที่เป็นทรัพยากรด้านโสตทัศน (visual resources collection web sites) ครอบคลุมเนื้อหาของทรัพยากร (collection content) รูปแบบเนื้อหา บริการที่นำเสนอให้ผู้ใช้งาน วิธีหรือเครื่องมือที่เว็บไซต์ใช้นำเสนอเพื่อสนับสนุนผู้ใช้งานการใช้งานอิมเมจ (images) คำแนะนำด้านลิขสิทธิ์ และการใช้งานโดยธรรม

โดยสรุป ในต่างประเทศมีงานวิจัยการวิเคราะห์เนื้อหาครอบคลุมทั้งสิ่งพิมพ์และสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ และพบว่าเป็นงานวิจัยวิเคราะห์เนื้อหาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มากกว่าสิ่งพิมพ์ที่เป็นรูปเล่ม การวิเคราะห์เนื้อหาสิ่งพิมพ์ ครอบคลุมสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ เอกสาร วารสาร ดังปรากฏในงานวิจัยของ สตีเฟน เอนนาเบล (Stephens, Ammabel K.,2004) งานวิจัยของโอลาฟ ซาวิกกี (Olaf Zawacki-Richter, 2009) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ จำแนกเป็น การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ ดังปรากฏในงานวิจัยดาฟ แคนดิส (Dahl, Candice, 2001) กรายุส เจอเกน (Krause, Jurgen, 2004) และ เบอร์กสตรอม เทรซี่ (Bergstrom, Tracy, 2009) และวารสารออนไลน์ ดังปรากฏในงานวิจัยของ บีบ, บาร์บารา (Beebe, Barbara, 2003) ทิกคา อุชา พี และ คณะ (Tigga, Usha P. et al, 2005) ส่วนวัตถุประสงค์การวิเคราะห์เนื้อหาครอบคลุมการศึกษาความ สอดคล้องเนื้อหา และขอบเขตเนื้อหา การศึกษาพัฒนาการ แนวโน้มเนื้อหาและการศึกษารูปแบบการ นำเสนอเนื้อหา โดยมีงานวิจัย 2 รายการที่วิเคราะห์เนื้อหาทางงานวิจัยการศึกษาทางไกล

